

LBRIS

We know
books

RICHARD M. WEAVER

IDEILE AU CONSECINȚE

Traducere din limba engleză
de Monica Stinghe

ANACRONIC

CUPRINS

Cuvânt înainte	5
Introducere	7
CAPITOLUL 1 Sentiment fără sentimentalism	23
CAPITOLUL 2 Distincție și ierarhie	39
CAPITOLUL 3 Fragmentare și obsesie	55
CAPITOLUL 4 Egocentrismul în muncă și artă	71
CAPITOLUL 5 Marele stereopticon	91
CAPITOLUL 6 Psihologia copilului răsfățat	109
CAPITOLUL 7 Ultimul drept metafizic	123
CAPITOLUL 8 Puterea cuvântului	139
CAPITOLUL 9 Evlavie și dreptate	159
Mulțumiri	175

CAPITOLUL 1

SENTIMENT FĂRĂ SENTIMENTALISM

Însă ceea ce omul crede în mod practic (așa cum i se întâmplă adesea fără să și-o recunoască sieși și cu atât mai puțin altora); lucrurile pe care omul le ține aproape și pe care le cunoaște cu certitudine cu privire la relațiile sale primordiale cu acest Univers misterios, la datoria și la destinul care îi revin, aceste lucruri au întotdeauna un rol esențial și le determină într-o manieră creativă pe toate celelalte.

—CARLYLE

Fiecare om care-și aduce contribuția într-o anumită cultură dispune de trei nivele de reflecție conștientă: în primul rând, cel al ideilor sale specifice asupra lucrurilor, apoi cel al credințelor și convingerilor lui în general și, în cele din urmă, nivelul visului său metafizic asupra lumii.

Primul din aceste nivele e populat de gândurile care-i guvernează activitățile cotidiene; acestea îi dictează felul în care se va ocupa de chestiunile zilnice, așa că ele constituie legătura lui cu lumea. Individul poate exista pe acest nivel doar pentru perioade scurte, pentru că prea mult mundan va duce în cele din urmă la stricarea armoniei și la conflicte.

Peste acest nivel se află ansamblul de convingeri, între care unele pot fi simple moșteniri, însă altele sunt dobândite de-a lungul vieții sale obișnuite de reflecție. Chiar și sufletele cele mai simple dispun de câteva concepții rudimentare despre lume, pe care le aplică mereu sub formă de alegeri personale. Și acestea se sprijină tot pe un ceva mai mare, mai general.

Deasupra tuturor însă se află acea gândire intuitivă asupra

naturii imanente a realității, iar aceasta e instanța prin filtrul căreia sunt verificate în cele din urmă atât ideile, cât și convingerile. În lipsa unui vis metafizic, e imposibil ca oamenii să trăiască împreună în mod armonios pentru un timp mai îndelungat. Visul poartă în sine o permanentă evaluare, care compune în cele din urmă legătura din cadrul comuniunii spirituale.

Atunci când afirmăm că filosofia începe cu starea de uimire, de fapt afirmăm că sentimentul este anterior rațiunii. Nu începem să raționăm despre ceva decât atunci când ne-a fost trezit un interes de natură afectivă. În existența culturală a omului, așadar, adevărul de o importanță covârșitoare despre orice om este atitudinea acestuia față de lume. Și cât de des ni se reamintește că atunci când voința e stricată, nu poate ieși nimic bun! Nu degeaba i se spune diavolului „prințul avocaților” și nu degeaba personajele malefice ale lui Shakespeare sunt gânditori desăvârșiți. Dacă spiritul e rău, rațiunea va amplifica răutatea; dacă e bun, rațiunea va ordona și va cultiva ce este bine. Nu avem autoritatea de a susține ceva de natură socială sau politică decât dacă am arătat prin voința noastră primară că suntem de acord cu anumite aspecte ale lumii reale. Poziția pe care o luăm va fi arbitrară în sensul în care formulăm o afirmație care nu a mai fost formulată de nimeni înainte. Putem lansa multe alte afirmații, dar numai după ce am fixat în mod categoric că viața și lumea sunt prețioase și trebuie cultivate ca atare.

Așadar, cultura este la originea ei un mănunchi de afirmații, astfel încât înțelegem de ce aspectele ei cele mai înfloritoare apar adesea în cadrul etapelor primitive ale unui popor în care există sentimente puternice de „așa trebuie să fie” față de lume, etapă ce precedă vremea în care începe decăderea esenței spiritului.

Simpla aprobare e doar pasul dintâi; o cultură dezvoltată e un fel de a privi lucrurile printr-o acumulare de simboluri, astfel încât faptele empirice capătă o semnificație, iar omul simte că joacă într-o piesă în care chestiunile cu privire la care are de făcut alegeri îi vor susține interesul și-i vor menține tonusul existențial. Din acest motiv, o cultură adevărată nu se poate mulțumi cu un sentiment care denotă sentimentalism în atitudinea sa față de lume. Trebuie să existe o sursă de clarificare, de aranjare și ierarhizare, care va oferi motiv de folosire a facultăților raționale. Omul purcede în această clarificare atunci când se apucă

de mitologie, iar Aristotel a observat strânsa relație care se formează între nașterea miturilor și filosofie. Această poetică a reprezentării, care definește o lume ideală, are o grozavă forță de coeziune, legând popoare întregi de acceptarea aceluiași proiect și contopind întreaga lor putere de imaginație. După această etapă, apare filosoful care scoate în evidență legătura necesară între fenomene, dar care, la celălalt capăt, poate părăsi nivelul drumetului, sărind direct la discuția despre punctul terminus al călătoriei.

Așadar, în realitatea existenței sale, omul e împins de la spate de sentimentul dragostei de viață și, în același timp, tras înainte de o concepție pe care o are despre ce ar trebui să devină el. Măsura în care viața lui e modelată, între aceste două impulsuri, de condițiile lumii fizice, e greu de stabilit și au trebuit depășite așa de multe limitări, încât suntem nevoiți cel puțin să dăm voce probabilității ca voința să fi avut și ea o influență asupra lor.

Cel mai important scop pe care trebuie să-l împlinească un om este această reprezentare imaginară a ceea ce e de altfel un fapt empiric brut, acel dat al lumii. Atunci, facultățile raționale ale omului vor fi în slujba unei viziuni care îi poate feri sentimentele de sentimentalism. Zgomotul și furia vieții sale nu ar avea niciun sens, ar fi ca o tragedie jucată pe o scenă, dacă acțiunile sale, în întregimea lor, nu ar afirma ceva anume. Și putem spune despre una, ca și despre cealaltă, că acțiunea trebuie să stea între limitele rațiunii dacă sentimentele noastre față de ea sunt conștiente și proporționate sau, altfel spus, drepte. Ignorantul în ale filosofiei își viciază propriile acțiuni prin aceea că nu se oprește să determine măsura lor. Aceasta explică de ce perioadele pre-culturale sunt caracterizate de o lipsă de formă, pe când cele post-culturale de o ciocnire aprigă între forme. Sumbra câmpie iluminată în răstimpuri de fulgere de alarmă, care se pare că va fi lumea viitorului, va arăta ca o arenă în care ideile conflictuale, nenumărate în urma acumulării lor de-a lungul secolelor, vor fi eliberate de disciplina impusă mai devreme de conceptele imuabile supreme. Declinul moral duce la confuzie; ne agităm din cauza senzațiilor și privim cu uimire la creațiile pline de seninătate ale sufletelor care au avut parte de ancorare metafizică. Ideile noastre devin percepții convenabile și acceptăm contradicția pentru că nu mai simțim nevoia de a ne lega gândurile de visul metafizic.

Trebuie să fie evident că logica, depinde de vis și nu visul de logică. Trebuie să admitem aceasta atunci când ne dăm seama că procesele logicii se sprijină pe clasificare, că această clasificare se face prin identificare și că identificarea e intuitivă. De aici deducem că o destrămare a visului aduce confuzie în gândire, așa cum întâlnim pretutindeni în vremurile de acum. Fie că o descriem ca decadență a religiei sau pierderea interesului în metafizică, rezultatul e același; căci amândouă sunt centre care dispun de puterea de a integra și, dacă cedează în aceasta, se pornește o împrăștiere care nu se mai termină până când cultura nu ajunge sfărâmată în bucăți. Nu încape nicio îndoială că eforturile enorme ale Evului Mediu de a păstra o viziune comună asupra lumii – eforturi care au luat forme incompreensibile pentru omul modern, pentru că el nu mai înțelege ce miză se află întotdeauna ascunsă în asemenea circumstanțe – au însemnat o conștientizare mai acută a realităților decât arată astăzi cei care ne conduc. Învățații au înțeles că dilema *universalialia ante rem* sau *universalialia post rem*, sau dilema despre câți îngeri pot sta pe vârful unui ac, atât de des citată ca exemplu de inutilitate scolastică, aveau ramificații incalculabile, astfel încât, dacă nu exista un acord în privința acestor chestiuni, unitatea în lucrurile practice era și ea la fel de imposibilă. Căci răspunsul la ele oferea ceea ce le trebuia ca să închege lumea în care trăiau; fundamentul acestui răspuns constituia fântâna înțelegerii și cântăririi; el dădea principiul euristic prin care societățile și artele puteau fi aprobate și reglementate. El conferea rațiune sentimentului față de lume, cu rezultatul că acesta se putea apoi aplica situațiilor, fără a lăsa omul să cadă în sentimentalism, pe de o parte, sau în brutalitate, pe de altă parte.

Impunerea acestui tipar ideatic asupra acțiunilor ne eliberează de recursul anevoios la justificarea pragmatică. Aici, într-adevăr, se află începutul autocontrolului, care e o izbândă a transcendentului. Atunci când un om alege să urmeze ceva arbitrar, atât cât îi permite experiența umană, el îndeplinește un act de abstracțiune; el recunoaște numenalul, iar aceasta și nu auto-măgulirea va lua forma studiului propriilor sale realizări, conferindu-i demnitate.

Din înțelepciunea zicerilor străvechi, omul se pierde pe sine pentru a se regăsi pe sine; el conceptualizează pentru a nu se scufunda în primitivismul naturii. Ne este dat prin destin să fim

confrunțați prima dată cu lumea ca dat primar, dar să nu ne sfârșim cursa doar cu un bagaj de impresii ale simțurilor. Aidoma felului în care cogniția noastră trece de la înregistrarea unor detalii spre cunoașterea universalilor, sentimentele noastre se ridică din băltoaca simțurilor și ajung în starea iluminată care reprezintă scopul final. Acesta e procesul care se poate defini ca sublimare. Omul e în lume spre a-și împlini pătımirea, însă înțelepciunea îi vine în ajutor, cu setul ei de convenții care modelează și ridică acea pătımire spre stări mai elevate. Sarcina creatorilor de cultură este să ofere tiparele și cadrele care se opun fatalității în care „ființa morală e trasă la fund” și care vine din acceptarea experienței brute. În lipsa adevărului transcendental al mitologiei și metafizicii, sarcina aceasta ar fi imposibilă. Probabil că Jacob Burckhardt s-a gândit la același lucru când a spus: „Și totuși, ne rămâne sentimentul că toată poezia și toată trăirea intelectuală au fost odinioară ajutoarele apropiate ale sfințeniei și au trecut ele însele prin templu.”

Omul stăpân pe sine este acela care poate repeta mereu actul abstracțiunii. El e pregătit să vadă lucruri sub aspectul eternității, pentru că vede în formă ceea ce este durabil. Așadar, găsim invariabil în omul de adevărată cultură un adânc respect pentru forme. El se va apropia chiar de acelea pe care nu le înțelege, cu convingerea că dincolo de păstrarea lor din timpuri străvechi se ascunde o rațiune adâncă. Un asemenea respect îl va distinge de barbari, pe de o parte, și de degenerați, pe de altă parte. Adevărul acesta poate fi exprimat și altfel, adică afirmând că omul de cultură are un simț al stilului. Stilul cere măsură, fie în spațiu sau timp, căci măsura dă structură, iar structura este esențială instrucției intelectuale.

Că nu contează în ce cred oamenii e o afirmație auzită tot mai des în zilele noastre. Afirmația aceasta poartă cu sine implicații îngrijorătoare. Dacă un om e filosof în sensul pe care l-am expus la început, ceea ce crede el îi va servi drept explicație pentru scopul existenței. Și atunci, cum ar putea doi oameni care nu se pun de acord cu privire la explicația scopului existenței să aibă păreri comune în ce privește detaliile traiului zilnic? Afirmația spune în realitate că nu contează ce crede un om, atâta vreme cât nu-și ia convingerile în serios. Oricine poate vedea că acesta e stadiul la care a fost redusă deja de mulți ani credința religioasă.